

När jäntorna dansade nakna på skutorna

Inledning

I början av 1904-talet spreds rykten om stuverikvinnor som dansade nakna tillsammans med sjåare och matroser ombord på trälastande skutor i Norrland. Vem som helst kunde få se spektaklet, berättades det. Upptågen ägde rum mitt på blanka sommardagen, och "vad kunde då icke ske i skumrasket och ombord på kanske avlägset liggande skutor och under däck?". Det insinuerades att kvinnor som åtog sig stuveriarbete närmast var att jämföra med prostituerade. Somliga fick full dagslön utan att ens ta i en brädbit. I stället tillbringade de hela tiden i kajuta och ruff. Lastrummet gjorde de till bordell.

Jag läste om detta på ett antal ställen på nätet. Bara ryktesdelen var med, helt oemotsagt. Det kändes fel, men jag miste inte mer så jag släppte det. När jag några år senare sökte på Libris fjärrlån efter böcker om ådalen fick jag upp Anders Björklunds bok "Splittvedsjäntor". Jag fann även en artikel om boken och händelsen från DN 1929.

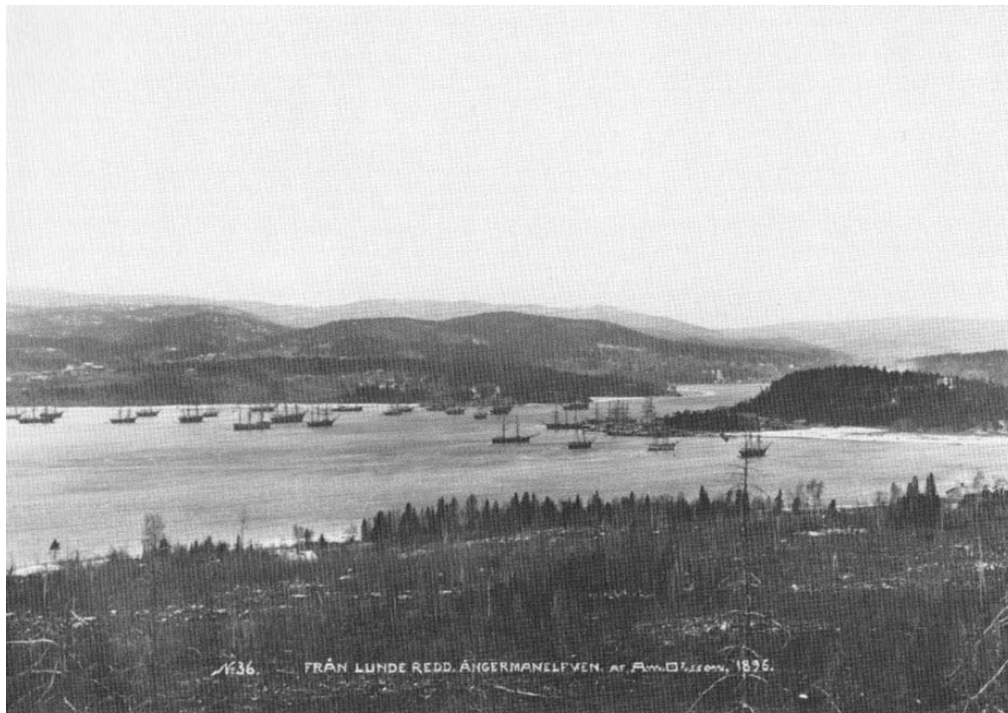
Tidigare har jag påbörjat ett arbete med att lägga ut egenskrivna artiklar relaterat till min släktforskning på min hemsida "www.lasseistuvsta.se" Jag kände bestämt efter att lästa materialet att detta var något som jag ville bidra med att informera om. Det ledde till att jag läste igenom ytterligare ett antal böcker om stuveriarbetet och livet kring sågverksindustrin efter Norrlandskusten. Den sammanfattning som jag gjorde återges här nedan och det som glädde mig var det fanns ett motstånd från både den sakrala och världsliga makten mot det som uppenbart var fel. Samt att det som var fel ändå ledde till något gott.

Bakgrund

Bakgrunden till detta var att mängder av kvinnor under slutet av 1800-talet och kring sekelskiftet arbetade med att lasta trä ombord i fartyg som anlöpte sågverken. Uppkomsten av skogsindustrin vid Norrlandskusten hade skapat behov av arbetskraft. Det gällde inte bara i själva industrierna, När sågverken från mitten av 1800-talet ökade effektiviteten och därmed produktionen ökade även kraven på att lastningen skulle gå snabbt. De kunde ligga många fartyg ute på redan och vänta på sin tur att bli lastade. Tidigare hade skutornas egna besättningar skött den saken, men i samband såväl med exportens ökning som med de allt större investeringarna i lastfartyg blev det nödvändigt att förkorta tiden i hamn.

Bönders barn som inte fick överta hemmanet samt fattiga torpare och fiskare med behov av extrainkomster bildade därför arbetslag som mot entreprenad åtog sig att lasta och lossa skutor. Männens skötte de tyngre varorna, medan kvinnor efter hand började hjälpa till med lastning av lättare virke. Dit hörde olika delar av sågverksindustrins biprodukter, t ex ribbor för tillverkning av tunnor, lådvirke och "splitved". Splitved som kom av det engelska ordet "plitwood" som betydde kluven ved. Splitved var från ändar av plank och bräder. Ibland kunde det också betyda brädstumpar

eller brännved. De arbetade även med att kärra av ballasten som alla tomma segelfartyg var tvungna att ha med sig.

Lunde varv 1896. Här ute på redde låg fartygen och väntade på klareing och last.

Det fanns också andra arbeten för kvinnor vid sågverken. Kvinnorna kallades, allt efter arbetenas art, för knubbkärningar, bakpigor, märkflickor, ströjäntor och kaffekärningar. De som arbetade med att lasta splitved kallades "splitvedjäntor" eller "splitvedkärningar". Kvinnorna var oftast yngre ogifta kvinnor, fattiga äldre änkor eller hustrur till fiskare och jordbrukare som levde under små omständigheter.

*Lättare virkesslag, som låbräder och splitved, lastades ofta av kvinnlig arbetskraft. Till hjälp kunde de ha unga pojkar. Detta arbetslag ställde upp för fotografering omkring år 1920 på en skuta, som låg för lastning vid Ramviks sågverk.
Statens sjöhistoriska museums arkiv*

Svartmålningen

Varför spreds det då så fula rykten om dessa kvinnor som slet med detta tunga arbete och dessutom hade knappast hälften så mycket betalt som männen?

Anders Björklund har försökt att besvara detta i boken "Splittvedjäntor och andra arbeterskor vid de norrländska lastageplatserna" som utkom 1929 och ingår som nummer 6 i -Sjöhistoriska museets rapportserie.

Det visar sig att kampanjen till stor del bottnade i det obehag många bättre ställda personer kände inför förhållandet att kvinnor lämnade hemmen för att bli lönearbetare. (Kvinnans plats var i hemmet, vare sig hon slet ont som piga, hushållerska eller var en duktig hustru).

För kampanjen svarade framför allt den internationella kvinnoförbundet Vita bandet, som hade mottot "För Gud, för Hem och Fosterland". Den bildade en särskild avdelning, "Vita bandets stuveridepartement", med säte i Ramvik med doktorinnan Hilda Sjögren som drivande kraft.

Hon genomförde en undersökning som visade att stuverikvinnorna befann sig i det djupaste sedliga förfall. Det går inte att förneka att sådant fanns. Tusentals kvinnor som arbetade i stuverinäringen fick uthärda en hård, ofta brutal miljö, och många råkade illa ut, särskilt de yngre. Rapporten som innehöll de överdrifter som fanns med i denna texts inledning lämnades till alla riksdagsmän. Doktorinnan var ute på föreläsningar i landet där hon spred de uppgifter hon kommit fram till. Efter rapporten förstärktes dessa uppgifter av den borgerliga opinionen som fortsatte att utmåla inbillade fasor. Dessa krafter nämnde inget om arbetsgivarens skuld i situation och syftet var enbart att få tillbaka kvinnorna till sin så kallade plats i hemmet.

Kvinnliga stuveriarbeterskor i Holmsund, Västerbotten. Bilden är tagen omkring år 1900. Stående ses från vänster Anna Olsson, Hulda Sandgren, Amanda Olsson, Tilda Wincent, okänd, Esberg, Hulda Höberg, okänd, Anna Sandberg, Augusta Bergström. De sittande kvinnorna är alla okända utom stugarbasen Maria Carolina Akerström som är den andra kvinnan från vänster.

Hamnen vid Norrby skär, Ångermanland. Här låg Mo ångsåg och vidsträckt brädgårdar placerade på ett antal skär utanför fastlandet. De kvinnliga stuveriarbetare som arbetade här kom från Norrbyn, Hörnefors och andra samhällen i närheten beroende på det dåliga rykte som de fått påklistrat.

Motreaktioner

Till bilden av de kvinnliga stuveriarbetarna hör också en liten undersökning som gjordes av en pastor John Vestin i Kramfors år 1913. Pastor Vestin intresserade sig för den påstådda osedligheten och om den gick att föra i bevis genom påvisandet av utomäktenskapliga barn. Pastorn gick därför igenom 10 års kyrkböcker i Gudmundrå socken och kunde därefter sammanställa följande tabell.

År	Antal födda	Oä	% oä	Bon- de- dot- ter	Tor- pare- dot- ter	Arbe- tare- dot- ter	Söm- mer- ska	Stick- erska	Tvät- ter- ska	Stry- ker- ska	Fa- briks- arbe- ter- ska	Kafé- idker- ska	Hushåller- ska		Stuve- riarb		Tj. flic- ka
													barn med hus- bon- de	barn med an- nan- de	med sä- ker- het	med san- no- lik- het	
1901	317	27	9	1	2	7	—	1	—	—	—	—	4	1	2	3	2
1902	316	27	9	1	2	6	1	—	1	—	1	1	7	2	1	3	1
1903	296	27	9,5	2	2	5	2	1	—	1	—	—	3	1	2	2	1
1904	318	25	8	2	2	4	3	—	—	—	—	—	6	—	4	—	1
1905	312	23	7,5	1	2	5	4	1	1	—	—	1	—	1	2	3	—
1906	336	32	9,5	2	—	5	1	—	—	—	1	2	5	—	3	2	5
1907	352	52	15	1	2	12	2	1	1	—	1	—	12	3	2	1	5
1908	331	42	13	—	2	10	3	1	—	—	—	3	11	1	2	3	2
1909	352	53	15	3	2	4	4	—	—	1	1	—	16	2	1	1	5
1910	359	43	12	2	1	3	1	—	1	—	1	1	10	—	1	2	8
	3 289	351		15	17	61	21	5	4	2	5	8	74	11	20	20	30

Pastor Vestin postade sitt undersökningsresultat till Yrkesinspektionen med bl a följande källkritiska anmärkning och kommentarer:

Tablån är inte riktigt "samstämmade", eftersom en kvinna ibland står i kyrkoboken t ex tecknad både som hushållerska och torpardotter eller dylikt. Likaså finnas några i denna tablå icke upptagna gifta mödrar och änkor, som fött barn utom äktenskapet - tyvärr inte så få. Tablån är emellertid lärorik i det avseendet, att den visar, att jordbrukarnas döttrar i förhållande till sitt antal komma ganska lågt i konkurrensen med arbetarnas döttrar om att föda oäkta barn.

Pastor Vestin eldade upp sig slutet på dokumentet med följande slut kommentar:

Yrket som hushållerska är det "osedligaste" som finns! 85 så kallade oäkta barn! Man vore frestad att utropa: förbud mot ett så frestelserikt yrke! Men det är ju orimligt.

Jag har tittat lite på denna pastor som gör ett så viktigt jobb utanför sitt ordinarie arbete. Han har avlagt både teologie examen och folkskolläraryrkesexamen, en i sig intressant kombination. I sin ungdom var han ordförande för KFUM i Härnösand. Han var initiativtagare till Härnösands folkbibliotek. Han var stiftsombud för Diakonistyrelsen som arbetade med frågor som låg utanför det rent kyrkliga. Jag uppfattar honom som en socialt kännande person med en folkbildningssjäl parallellt med det sakrala.

Kerstin Hesselgren på Socialstyrelsen lät sedermera publicera tabellen i förkortat skick och menade att siffrorna var viktiga och representativa, i synnerhet som Gudmundrå församling omfattade det område där den mesta stav och splitvedslastningen försiggick. Antalet kvinnor i varje kategori hade visserligen inte kunnat fastställas, men stuveriarbeterskorna utgjorde här en av de största grupperna, utan att därför ha de flesta utomäktenskapliga födslarna. Detta var första gången som ett

siffermaterial lades fram och det fritog stuveriarbeterskorna från en del av de beskyllningar de utsatts för.

Kerstin Hesselgren försökte också genom egna undersökningar skaffa konkret material om osedligheten. Hon besökte läkare i Kramfors, Skellefteå, Örnsköldsvik, Hudiksvall och Söderhamn för att få siffror över "syfilitisk smitta" bland stuveriarbeterskor, men inte ett enda fall kunde beläggas.

1913 gjordes på socialstyrelsen en rapport författad av Kerstin Hesselgren som visade att det inte var någon större fara alls med de kvinnliga stuveriarbetarna. Hon medverkade dock till att ett förbud för kvinnor under 18 år att delta i arbetet genomfördes. En konsekvens av rapporten är att det var det officiella Sveriges första bekräftelse på det kvinnliga förvärvsarbetet. Med andra ord ett helt motsatt resultat i förhållande till vad Vita bandet eftersträvade.

Vad hände sedan

Mot 1930-talet hade segelfartygen ersattes med motordrivna fartyg, det kom teknisk hjälp för lastning och lossning. Då försvann det kvinnliga stuveriarbetet, eftersom det inte lämnat något alls efter sig, varken arbetsvisor eller memoarer, bara några gulnade fotografier, skulle det kanske helt ha utplånats ur minnet om inte Anders Björklund skrivit och belyst de en gång så förtalade splitvedjäsentorna i sin bok. De var en hårt arbetande och förtalad grupp som var värd ett bättre öde.

Källor: Anders Björklund bok "Splittvedjantor, artikel i DN 1929.

[Åter hemsidan](#)